

Մ Ե Ղ Ո Ի

9^{րդ}
ՏԱՐԻ
Թ. 256

Հ Ա Ն Դ Է Ս
Շ Ա Բ Ա Թ Ա Կ Ա Ն

30
ՅՈՒՆՎԱՐ
1865

Համարացու Յ. Դ. ՍԸՎԱՋԵԱՆ, Ինչ որ լրագրոյս խմագրութեան եւ ճորէնութեան կը վերաբերի՝ պէտք է ուղղել առ ԴՈՐԵԱԿԱՆ ԼՐԱԴՐՈՅՍ: Անվճար նամակ կամ ծրար կը մերժուի:

Օրագիրս ամեն շաբթու ՇԱԲԱԹ օրերը կը հրատարակվի:

Դին տարեկան 120 դուռուշ արծաթ: — Վեցամսեայ 70: — Եռամսեայ 40: Մէկ թիւը 4 դուռուշ: — Դուռս դրկեցած Օրագրոց ճամբու ծախսը առնողին վրայ է: — Ծանուցման տողը 1 դուռուշ:

ԲԱԺԱՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆԻ ԿԸՆԴՈՒՆՎԻՆ

4. Պօլիս. Օրագրոյս գրասենեակը, Մեծ—Նոր խանի վերի դուռ, Թիւ 2: — Զմիւռնիս. Սարգիս աղա Միրիճանեան: — Տրապիզոն:

9. Հաճի Յակոբ Նազարէթեան:

— Թեքիրտաղ: 9. Սարգիս Բիրազեան: — Նիկիոմիդիա:

Այլ լսենք որ՝ Ս. Երուսաղիմայ նորընտիր Ս. Պատրիարքը՝ վաղը Գուգարփուի դրախ եկեղեցին պատարագ պիտի մատուցանէ եղեր:

ԷԶՄԻԱԾՆԱՅ ԵՒ ԵՐՈՒՍԱԴՂԻՄԱՅ

ԱԶԴԱՅԻՆ ՎԱՆՔԵՐԸ

Երբ աշխարհ կը յառաջդիմէ, անհնարին է քր կանգ առնողը չը կործանի: Եշխարհ յառաջ դնացած ատեն Հայերն ալ երեքացին եւ այսօր կազմն ի կաղ երբեմն ուղեւոր երբեմն ահամայ կը քայլեն: ասոնց այն մասը որ տակաւին անշարժ կը կենայ եւ որքան ետեւէն մշտնապէս քեւէն քաշեն նէ ալ դարձեալ առաջ չ'երթար ի հարկէ պիտի կործանի, ասոր ետեւէն եկողն ալ զանի ոտնադիմ ընէ անցնի պիտի:

Եշխաճնայ Աթոռակոյն իր անմիաբաններն են: Երուսաղիմայ հայոց Պատրիարքը իր միաբաններով իրենց վանքերուն շէնքին պէս անշարժ կեցած էին շատ տարիներէ ի վեր, չ'ըսենք թէ յետախաղաց վեճակի մը մէջ էին: Եյս երկու ազգային մեծագոյն հաստատութիւնները իրենց գլխովն հանդերձ շատ մեծ բարեք կրնային ընել ազգին եւ շատ ալ պարտական էին: Բայց մինչեւ այսօր օգուտ մը յառաջ չ'ըբերին: Եշխաճնայ վանքը ահագին հարթ տուրիւն ունէր եւ կարի շատ եկամուտ: Երուսաղիմայ վանքը ոչ նուազ էր հարուստ քան զԵշխաճնայ: Եյս վանքերը իրենց այնչափ ճոխութեան եւ հարստութեան մէջ մի միայն ի-

րենց ներսը կը պարարտացնէին՝ ամենեւին անհոգ ըլլալով զիրենք հարստացընող եւ պահպանող ազգին ներկային եւ ապագային: Եշխաճնայ միաբանները մի միայն իրենց քսակն ու փոքր ուռեցրնելու նայեցան երկար ատեն՝ իրենց պաշտօնն եղած եկեղեցական պաշտամանն անգամ զանցառութիւն ընելով: Իւրաքանչիւրին սենեկին մէջ թէյի եւ սուրճի բօսորէն ու Ֆարֆուրի ամաններուն ու գաւաթներուն քով հազիւ կողքը պատուած սաղմոս մը եւ վրայի կաշին մուկերէն կրծրված նարեկ մը կը դանդաղէր: Եւ ուրիշ ուսումնական գիրք՝ կայ արդեօք ազգին մէջ թէ ոչ մեծ խնդիր մ'էր անոնց համար գիտնալ: Այսպէս պետքէն շատերը ինքզինքնին վանքին մէջ ամենայն հանգստութեամբ պարարտացընելէն ետքը դուրսն ալ մէկ քանի ընտանիք մէկ քանի տուն կը պահէին վանքին ծախքովը կամ որ նոյնն է իրենց վանքէն վաստակածովը: Հայերուն էն աղքատն ալ ցամաք հացը աչերուն արտուրով թրչելով կերած ատենն անգամ չ'էր նախանձեր ասոնց եղով մեղրով պարարտանալուն եւ ամեն բարեկեցութիւն վայելելուն վրայ, մինչդեռ թերեւս այդ վարդապետները այն աղքատին ունեցած մէկ հատիկ գառնուկին ալ կը ցանկային . . .

Երուսաղիմայ մեր վանքին միաբանները, կը խոստովանինք, փոքր ինչ նուազ բարեբաղդ քան Եշխաճնայ վարդապետները այլ անոնց չափ անհոգ էին ազգին համար: մեջերսին կար, որ մեքենայի պէս կ'ապրէր եւ ամեն զատկի տունէն ետքը մահուան կը ցանկար «տէր արձակեքու աս ծառադ զի տեսան իմ աչերս քու գերեզմանիդ» լոյսն աս անգամ ալ ոչ ըսելով: Այս

որ յունաց կամ լատինաց հետ կուլելով մի միայն վերք ստանալու կամ յաղթելու կը փափաքէր վասն փառաց Եստուծու խաչակիր ըլլալով։ Արդեւ ոչ սեպհականութեան իրաւանց համար ոչ ազգային հաստատութեանց պահպանութեանը համար, այլ միայն կուլած ըլլալու համար։ Արժեքէր կը ծեծկրվէր վասն փառաց Եստուծու։ Իսկ վասն ամենամեծ փառացն Եստուծու մարդկային ազգին կամ անոր մէկ մասին օգտակար ծառայութիւն մ'ընել ասի ամենեւին մտքէն չէր անցներ։ ատոր վերայ ամենեւին դադարաւ մը չ'ունէր։ Որչափ կ'ուրախանար Սուրբ Գերեզմանին վրայի կանգնէր ժողովուրդին ձեռքի մոմը վառելով եւ որչափ չէր զգար ճշմարիտ լոյսը այն Ս. Գերեզմանին երկրպագուներուն մտքին մէջ վառելու պարտականութիւնը եւ այն պարտուց կատարմամբ փայելելու ուրախութիւնը։...

Զենք ըսեր թէ այս երկու մեծամեծ միաբանութիւններէն ազգին օգտակար եւ պիտանի փորձապետներ եւ եպիսկոպոսներ չ'եւրան, սակայն այնքան քիչ էր անոնց թիւը որ իրենց եղբայրներուն բազմութեանը մէջ շուտ մը խզըվեցան։ Եւ վերջապէս այս երկու հաստատութիւնները առ հասարակ օգուտ մը չ'ընծայեցին ազգին։ Եւ սա վերջին տարիներուս մէջ անոնց ունեցած ընթացքը կրնանք ըսել թէ ֆլասակար ալ եղաւ ազգին անոր ունեցած յառաջդիմական փափաքանց հակառակ վարվելով։

Երիցս—երանեալ Երեսն Սրբազան Աթոռիկոսը տեսաւ Լիւմիաճնայ վանուց միաբաններուն անել ընթացքը, զգաց անոնց զեղխութեան եւ անհոգութեան երեսէն ազգին դալիք ֆլասը եւ աշխատեցաւ անոնց ընթացքը բարին ուղղելու։ զգաց վերանորոգութեան պէտքը բայց իր մեծ հոգին աւելի մեծ բանով զբաղել կը պատուիրէր իրեն։ միաբանութեան մը բարեկարգութեան վերանորոգութեան հոգովը զբաղելէն աւելի, ազգի մը վերակենդանութեան վտեմ խորհրդովը զբաղեցաւ միշտ։ գիտէր ինքը որ մի միայն Լիւմիաճնայ միաբանութեան կրթութեամբը և լուսաւորութեամբը կրնար ազգն ամբողջ կենդանանալ, բայց շատ ուշ մնալիքը զգալով ուղեց անոր կարօտ չըլլալով իր իրաւունքովը աշխատիլ։...

Մինչդեռ այս սուրբ ծերունին այն վտեմ

խորհրդով զգածեալ զիշերներն անքուն կ'անցընէր ցերեկներն իր ուտելու հացը ազգին համար թափած արտօնքովը թրչելով կ'ուտէր՝ անդին ազգային միւս մեծ հաստատութեան գլուխը Երուսաղիմայ ազգային աթոռին հանգուցեալ Պատրիարքը իր չ'ըրած փորձերովը չեղիք վերանորոգութեան համար վհատած եւ առանց աշխատելու յուսահատած՝ անհոգ նրատեր էր ազգին համար ամենեւին անօգուտ կեանք մը անցընելով եւ թող տալով որ իր միաբանութիւնը վատթարանայ։ հասաւ իր փափաքին։...

Երկուքն ալ կատարեցին իրենց մահկանացու ընթացքը։

Յիշատակ արգարոյն օրհնութեամբ եղիցի։

Եւ աջինին յաջորդեց Մատթէոս Լմենայ պատիւ Սրբազան Աթոռիկոսը։ Երկրորդին յաջորդեց Գերապատիւ Եսայի Եպիսկոպոսը։

Ետնք երկուքն ալ մի եւ նոյն տարին մի եւ նոյն ժամանակը աթոռը ելան։ 1864 ի վերջերք։

Մատթէոս Սրբազանը ինր տասը տարի առաջ բարձրացաւ յաթոռ, բայց ըստ մեզ այս տարի է որ կատարեալ կը վարէ իր մեծ իշխանութիւնը, եւ ձեռք կ'առնէ իր իրաւունքը։ Եւ անց իր եւ Սինոդին ընտրութեան մի միայն կայսեր հրամանով կարգըված առաջնորդի մը դէմ մինչեւ հիմայ չէր բանեցուցած իր իրաւասութիւնը։ Սինոդին եւ միաբանութեան թշուառ վիճակը այսչափ տարի է կը տեսնէր եւ չէր մինչեւ ցարդ բարեկարգութեան ձեռնամուխ եղած թերեւս սպասելով որ այդ վարդապետները եւ եպիսկոպոսները ինքնիրենին դան յուղղութիւն եւ քիչ մ'ալ յօգուտ ազգին աշխատին։

Ելլաղովսքին սարսեց, անխախտ կարծր ված Զալաթեանը տեղէն հանեց, Սինոդին մէկ քանի անդամները փոխեց, ժողովուրդին սիրտը քիչ մը հանգարտեց եւ կը յուսանք թէ պէտք եղած բարեկարգութեան հոգ տանել սկսաւ։

Եհա այս փաստերով դարձեալ կրնանք թէ Լիւմիաճնայ Աթոռիկոսը եւ Երուսաղիմայ Զայոց Պատրիարքը մի եւ նոյն տարին աթոռ նստան։ Եւ մի եւ նոյն տարին սկսան ազգին օգտին մտադրութեամբ աշխատիլ։

Գերապատիւ Եսայի Պատրիարքը հոսէն սկսաւ Յակովբեանց միաբանութեան բարեկարգութեանն ու ազգին օգտին համար աշ-

խառնել . եւ յոյս ունինք որ այս սկզբնաւորութիւնը իր շարունակութիւնն ալ պիտի ունենայ .

ԹԷ Ա Եւհովիտ Սաթոյիկոսը եւ թէ Սրբազան Պատրիարքը համոզմամբ գիտեն եւ կրկնելու կարօտութիւն չը կայ մեր այս յօդուածին անաշին խօսքը եւ կրնանք ըսել թէ փորձով ալ հասկըցած են ազգին յառաջդիմած ատենը իրենց եւ իրենց խնամոյն յանձնըված հաստատութեանց կայնի չըլար . եւ այն աւանդ ժողովուրդն ալ եթէ կարող չըլլայ ատենք քաղցընելու անոր ետեւէն զալիքը կործանում է . գիտեն նաեւ թէ իրենց պարտքն է եւ պատիւն ու վստօքն Մատուած ալ կը պահանջէ , ոչ թէ հետեւիլ ժողովուրդին այլ առաջնորդել անոր :

Ա Եւհովիտ Սաթոյիկոսը տեսաւ , կը տեսնէ որ ժողովուրդին առաջնորդել եւ հետեւիլ չ'ուզող իրեն մէկ աստիճանակիցը այսօր իր որդւոցը քով օտար դէնքերու այլ եւ այլ քաղաքական նկատմամբ ըրած պաշտպանութեամբբը հազիւ կ'ապրի եւ ամեն օր սրտատուգով բռնակած իր շքեղ պալատին խորէն դուրս դըրկած կոնգակները ինչ ընդունելութիւն կը գտնեն իր ժողովուրդէն :

Եւնասպառիւ Պատրիարքը չըլեցաւ Եւրոպա , տեսաւ հոն մարդկային ազգի կատարելագոյն մասերուն ճշմարիտ յառաջդիմութիւնը , տեսաւ այն արհամարհանքը զոր կը կրէր կղերն իր ժողովուրդէն անոր բռնած ընթացքին հակառակ ուղղութիւն մը ունենալուն համար :

— Ստոյգ է որ այն կղերը իր վանքը դարձած ատեն ճոխութեամբ եւ շռայլութեամբ կ'ապրի դարձեալ . բայց ոչ միայն հացիւ կեցցէ մարդ :

Սիրելի է մեզ տակաւին մեր կղերը բաց 'ի անոր մէկ քանի անօրէն անդամներէն զոր պէտք էր մինչեւ հիմայ խլել նետել գայթակղութիւնը վերցընելու համար , բայց կղերը ծուլացաւ այս մասին : Ենամեղի եւ յարգելի են մեզ տակաւին մեր Քահանայապետը մեր Պատրիարքները ոչ թէ մինչեւ հիմայ ազգին համար յանձն առած աշխատութեանց մասին , որ մեծ բան մը չեն , այլ այսուհետեւ ընելիքնուն համար զոր կը յուսանք տեսնել մեր օրովը :

Սաթոյիկոս եւ Պատրիարք երկուքն ալ

իրենց խնամոց յանձնըված ազգային մեծ հաստատութեանց նորոգողը կրնան ըլլալ . Եւհովիտին իր Սինօդովը մեծամեծ բարեկարգութիւններ կրնայ ընել ընդհանուր Հայ կղերին վեճակին վերայ , Եւրոսաղէմ իր միաբանութիւնովը կրնայ Հայ ազգին անունը փառաւորել եւ հռչակել ամեն աշխարհ : Սաթոյիկոս եւ Սինօդ Պատրիարք եւ Յակոբեանց միաբանութիւն այն աստիճան կրնան հասնիլ իրենք ամենայն հեշտութեամբ այն աստիճան կրթութիւն եւ լուսաւորութիւն կրնան առնել իրենք եւ իրենցմէ ցօլացած լուսով կրնան ամբողջ ազգը լուսաւորել , կրնան վերջապէս Հայ ազգը վերականգնել , կրնան զՀայաստան երջանկացընել : Եւհովիտը փառքը , իրենց պատիւը եւ Եստուծու պահանջածը :

Եթէ Սաթոյիկոս եւ Պատրիարք իրենց ստորագրեալներովը չ'ուզեն աշխատիլ , չ'ուզեն յառաջդիմել ժողովուրդին հետ իրենք ազգին չեն կրնար փնասել . ազգը ժամանակ մը կաշխատի իրենց համար կը քաշէ զիրենք յուղղութիւն , եկան նէ լաւ , թէ չէ կը հրաժարի իր ան հաստատութիւններէն որ առանձին մնալով կը կործանին ու ինքը իր քայլերուն արգելք եղող այս դժուարութիւններէն ալ ազատ իր ճամբան կը շարունակէ :

Եւհովիտ եւ Նուր դրված է իրենց անշեւ ուր կուզեն հոն թող մխեն իրենց ձեռքը :

Սակայն իրենց պաշտօնին սկսած տարիէն եռանդ մը եւ տենչանք մը կ'երեւայ իրենց վրայ 'ի բարին եւ յօգտակարն եւ այս եռանդը մեզի յոյս կու տայ , որ այս երկու բարձր աստիճան անձերը ազգին իրենց վրայ ունեցած վստահութիւնը չը պիտի խաբեն իրենց տրված պաշտօնին մեծութեան համեմատ մեծ գործեր ալ կատարելով , չը պիտի հաճին երբէք ապագայ Հայ սերունդոյ անէծքին ենթակայ ըլլալու , այլ պիտի ցանկան իրենց մեծագործութիւններովը իրենց յիշատակն անմահացընելու եւ ազգին օգնութիւնը իրենց վրայ բերելու , իրենց որ անդամ մը անձնութեան թիւն ուխտած են ազգին եւ այս ուխտը չը կատարելով մեծ բան մըն ալ ըլլալիք չունին :

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵԼԵԻՄՏԻՑ ՎԻՃԱԿԻՆ ՎՐԱՅ

Եզգային ելեւմտից վիճակը խանդարուած ու յետին դժուարութեան հասած ըլլալը կը լսէինք . կը լսէինք թէ ազգ . Հիւանդանոցի հոգաբարձութեան կողմանէ անդադար ազգաւարութիւն կ'ըլլայ ազգ . Արչութեան , որ եթէ Հիւանդանոցի մատակարարութեան հարկ եղած նպաստ չըլլայ , պատասպարեալները սովամահ մեռնելու ենթակայ պիտի ըլլան . կը լսէինք թէ Պատրիարքարանի Դիւանատան պաշտօնեաները երկար առեւե է 'ի վեր ամսական չառնելուն համար իրենց պաշտօնը «կ'ընեն» կերպով վարել սկսած են . կը լսէինք նաեւ թէ հեռագրական ծախուց համար պատրաստ ստակ չգտնուելուն , ստիպողական պարագաներու մէջ գաւառական առաջնորդաց հետ ըլլալիք անմիջական յարաբերութիւններն անգամ կուշանան . վերջապէս շատ բան կը լսէինք , սակայն չափազանցութիւն կը համարէինք , ու կը յուսայինք որ Ընդհանուր ժողովով որոշուած Սեդրոնա . տուրքը հաւաքուելով , ազգ . անհրաժեշտ պիտոյից դարման կ'ըլլայ . Դժբաղդաբար չափազանց կարծած լուրերնիս հաստատութիւն դրտան , և ազգ . ընդհանուր տրոց անմիջական կերպով հաւաքման մասին ունեցած յոյսերնիս 'ի դերեւ ելան :

Երբ , մենք՝ որ կզգամք ազգ . ելեւմտից վիճակին բարեւոքութեան պէտքն ու անոնց հաւասարակշռութեան կարեւորութիւնը . մենք՝ որ դիտեմք թէ ազգի մը վարչութեան կացութիւնը , ինչ որ ալ ըլլայ իւր դրութիւնը սահմանադրական կամ միապետական հաստատ ու յարատեւ չիրնար մնալ , մինչև որ իւր եկամտիցն ու ծախուց մէջ զուգակշռութիւն չըլլայ . մենք՝ որ վերջապէս համոզուած ենք թէ ազգի մը վարչութիւնը ոչինչ կրնայ գործել առանց դրամի , չենք կրնար անտարբեր կենալ մեր ազգ . Արչութեան արդի քննադատական վիճակին :

Հատեն ընդհանուր հայեցումաճքով կարծեն թէ , ազգ . ելեւմտից վիճակին արդի դժուարակացութեան պատճառն ընդհանուր տրոց չը հաւաքուին է . բայց մենք կարծեմք թէ այն չէ բնաւ պատճառը , այլ օրինաւոր անտեւտութեան ու բարեւոք մատակարարութեան պա-

կասութիւնը : Մեր այս ըսածին հօր տպացոյցն է Տնտեսական խորհրդոյն առաջին կիսամեայ փորձը . Երբ Տնտեսական խորհուրդը օրինաւոր տեսչութեան պաշտօն վարելով լաւ անտեւտութիւն ըրաւ , ազգ . ելեւմտից վիճակը բարեւոքեցաւ . ազգ . ծախքերը հեշտութեամբ հոգացուեցան , և մինչև անգամ հին պարտուց քանակութիւնը 120,000 զրուչի չափ թեթեւցաւ . չմոռնալք ըսելու թէ Տնտեսական խորհուրդը ազգ . ելեւմտից զուգակշռութեան և պարտուց վճարման խնդրոց կարգադրութիւնն իր վրայ առնելով , նախորդ Քաղաքական Ժողովին յոյս ու քաջակերութիւն տուաւ , ու իր կիսամեայ արդիւնաւոր փորձն ու հրատարակած հաշուեցոյցը մեծ երաշխաւորութիւն համարուեցան իւր յուսադրական խոստմանցը , որոնք Ընդհանուր ժողովոյ մէջ անգամ արձագանք գտան : Ուր մնային այն օրերը , ուր մնային այն քաղցր խոստմունքներն ու արդիւնաւոր փորձերը . ինչո՞ւ խանդարեցաւ ելեւմտից բարեւոք վիճակը , ի՞նչ է անոր այս աստիճան վատթարանալուն պատճառը :

Չարմանա՞նք բնաւ . այս ամենը բնական հեռեանք են ութամեայ խառնուշփոթ և անդրասահմանադրական ընթացից . այս ամենը բնական արդիւնք են վատթար անտեւտութեան ու յոռի մատակարարութեան . ո՛չ , չգարմանս քանի որ դանձապահ խնդիրը ծագած օրէն Տնտեսական խորհուրդն իր նիստերը դադրեցընելով «Եւրոպայ» վերցաւ , քանի որ ելեւմտից հոգաբարձութեան անդամոց մեծագոյն մասը հեռանալով օրինաւոր մատակարարութեան պաշտօնը 4—5 ամիսէ 'ի վեր դադրեցաւ , և կամ լաւ ևս ըսելու համար «Եւրոպայ» ու մատակարարութիւն դարձեալ Գանձապահի մը ձեռք մնաց , հակառակ Սահմանադրութեան ոգևոյն ու սկզբանցը . և քանի որ ազգ . Արչութիւնը ասոնց դարման չը կրցաւ ընել , բնականաբար ելեւմտից բարեւոք վիճակը խանդարուելով վատթարացաւ . և ազգ . պարտուց քանակութիւնը որ նուազիլ սկսած էր , երկրաշտփական յառաջատուութեամբ մը աճիլ սկսաւ : Սակայն անյայտ չէ մեզի այն դաղանի ձեռքը՝ որ ազգ . ելեւմտից վիճակը միշտ խանդարելու կը ջանայ . այն թիւթական ձեռքը՝ որ ներկային արտադրած արդիւնքն ու առաւելութիւններն անդադրել ընել և անցեալը

փնտռել տալու համար միշտ կը գործէ ու կը գործէ. և սակայն ոչ ոք կը նկատէ, ոչ ոք կը քննէ.

Խնդիրէն չը հեռանանք, ազգ. ելեւմտից արդի ողբալի վիճակը, այս օրինաւոր անտեսութեան եւ բարւոք մատակարարութեան պահասութենէն առաջ եկաւ. չը մոռնանք ըսելու նաեւ թէ ազգ. ելեւմտից վիճակին խանգարմանը մեծապէս օժանդակեց նաեւ արդի Քաղաքական ժողովին մէկ քանի տնօրէնութիւններն, որոնցմէ մէկն է Պատրիարքարանի դիւանատան պաշտօնէից ամսականներուն ծախքը տարին 60000 զուրուշ յանկարծ աւելցուիլը. Նախորդ Քաղաքական ժողովոյ օրով «բարեկարգութիւն» անունով Յանձնա. ժողովն մը տեղեկագրին համեմատ դիւանատան պաշտօնէից ամսականներուն գումարը ամիսը ճիշդ 9300 զուրուշ էր. ըսել է տարին 114000 զուրուշ. այս տեղեկագրին համեմատ Տնտեսական խորհուրդն ալ յետագայ տարւոյն մէջ ըլլալէ եկամտիցն ու ծախուց հաշուեկշռոյն մէջ (պիւճճէ) դիւանատան պաշտօնէից տարին 120000 զուրուշ դրած ըլլալով, ըստ այնմ արոց Յանձնաժողովին տեղեկագիրը շինուած եւ ընդհանուր ժողովով վաւերացուած է. արդարեւ զարմանալի է այս օր նոյն գումարը ճիշտ 214800 զուրուշ հասած ըլլալը. այսպիսի զգալի տարբերութիւն մը ինչպէս կրնայ տեղի ունենալ, մեղի համար տարօրինակ է այս. Սահմանադրութիւնը կ'ըսէ թէ, «Տնտեսական խորհուրդը տարեգլխէն երկու ամիս առաջ յետագայ տարւոյ մէջ ըլլալէ հասոյթն ու ծախքը ելեւմտից հոգաբարձութենէն ստուգելով հաշուեկշիւը պիտի պատրաստէ եւ Քաղաքական ժողովոյն ներկայացընէ»։ Այս ստուգութիւնն ըլլալով հաշուեկշիւը պատրաստուելէ և ընդհանուր ժողովով վաւերացուելէ յետոյ, այսչափ զգալի փոփոխութիւն մը արդարեւ թէ Սահմանադրութեան տրամադրութեանցը եւ թէ (պիւճճէ) ի սկզբան դէմ է.

Պարագաներու մէջ չը մանեմք. ազգ. ելեւմտից վիճակին արդի վատթարութեան պատճառը, ինչպէս որ վերն ըսինք ու հաստատուցինք, ընդհանուր արոց ցարդ չը հաւաքուիլը չէ, այլ վատթար տնտեսութիւնն ու յոռի մատակարարութիւնը. բայց ասով ըսել չեմք ուղեր բնաւ թէ ընդհանուր տուրք հաւաքելու

հարկ չը կայ, ընդհակառակը, ընդհանուր արոց կը կարօտին Սահմանադրական անհամար պիտոյքներ, որոց գործադրութեան քաղցր յուսովն ազգն այնչափ տենջաց ազգ. Սահմանադրութեան հաստատութեանը. ամիսն որ ժողովրդեան անկալութեանցը պատասխանող եւ անոր նոր աշխոյժէն ու եռանդէն օգուտ քաղող անձնուէր ու հանճարաւոր անձինք չը գտնուեցան. բայց չը յուսահատինք բնաւ. եթէ այս օր չունիմք անձնուէր անձինք, վաղը անշուշտ պիտի ունենամք. ո՛հ, տեսնէինք ու մեռնէինք. Սահմանադրական անհամար պիտոյքներ կան, ըսինք, որոնք ընդհանուր արոց կը կարօտին. վստայով ժողովուրդը պէտք է որ յօժարութեամբ փութայ այս աուրքը որ մեր պարտքն է, հատուցանելու. թողունք Սահմանադրութեան պարտուց եւ իրաւանց սկզբունքը, բնական է թէ, ուր իրաւունք կայ՝ հոն պարտք կայ. հետեւաբար ուր պարտք կայ հոն կայ նաեւ իրաւունք. աշխարհիս մէջ ամեն բան փոխադարձ է. Հայ մը որ կը վայելէ ազգին բարիքն այն է իր իրաւունքը, պէտք չէ որ անտարբեր ըլլայ իր պարտքը հատուցանելու. բայց այսօր Հայ մը իր ազգէն վայելելք ամեն բարիք արժանաւոր կերպով ընդունելու վրայ չէ, մենք ալ այդ կը խոստովանինք. սակայն եթէ այս օրուան վայելածին փոխարէն իր պարտքն հատուցանելու ըլլայ, կրնայ վաղն ալ ընդունիլ ազգէն իր կատարեալ իրաւունքը եւ զոգ շատ մը բարիքներ. Բայց մենք ժողովրդեան այս յորդորը կարգալով, չեմք ուղեր բնաւ այլոց պէս կարծել թէ նա տուրք տալու միտում չունի. ասի ժողովրդեան դէմ անիրաւ վատահամբաւութիւն մըն է. ե՛րբ ազգային Արշութիւնը պահանջեց ու ժողովուրդը մերժեց. երկու տարի է ի վեր Սահմանադրութիւնը հաստատուած, սակայն ժողովուրդէն դեռ օրինաւոր տուրք պահանջուած չէ. արդարեւ երկու տարի առաջ թերհաշիւ 75 դրշ տուրք պահանջուեցաւ ժողովուրդէն, որուն երկու երրորդ մասը վճարեցին. մէկ երրորդ մասն ալ ցարդ չը վճարելուն պակասութիւնը ոչ այնչափ իրն է, այլ որչափ ազգ. Արշութեան որ չը կրցաւ գիտնալ պահանջելու կերպը. որովհետեւ փոխանակ ուղղակի ինքը պահանջելու, թաղական խորհրդոց միջոցաւ հաւաքելու ձեւնարկեց. այն խորհրդոց միջոցաւ

որոնք՝ թողունք որ մեծագոյն մասամբ ապիկար են, իրենց եկեղեցւոյն վերաբերութիւն չունենալուն համար հաւաքման հոգ չը տարին. ազգ. Աւրչութիւնը այս տուրքէն խրատ չը քաղելով, մի եւ նոյն շաւիղն ընտրեց նաեւ այս անգամ ընդհանուր տրոյց բաշխման եղանակին մէջ. եւ այս երկրորդ անգամու դառն փորձն ահնարեւ յայտնեց թէ ազգ. Աւրչութիւնը կրկին սխալեցաւ. քանզի թաղական խորհուրդներն իրենց մատակարարութեանը վերաբերեալ թաղական տուրքը նախ ձեռք բերելու համար ազգ. կեդրոնական Աւրչութեան մեծ գործքը եւ թողելով, ցարդ գլուխ չը հանեցին. ահա այսպէս երբ շաւիղ մը խոտոր է, տուժեալն անհրաժեշտ է, բայց ափսոս, որ վնասն ազգին է.

Եւեւմովց խնդիրն ամենէն կարեւորն է. այնպէս որ Աւրչութեան մը կացութեանն էական տարրն եւեւմովց բարւոքութիւնն եղած ըլլալը իրեն անհերքելի ճշմարտութիւն ընդհանրապէս ամեն տեղ ճանչցուած է. ափսոս, որ մեր ազգ. Աւրչութիւնն աննշան խնդրոյ կարգ դասած է զայն:

Ես անգամ այս չափով կանցնիմք, յարմար առթիւ նորէն գրելու խոսամամբ:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆ

ՈՒ ՎԱՆԱՅ ԱՌԱՋՆՈՐԴ

Ազգային Աւրչութեան Խառն ժողովը երբոր լսեց Աթամարայ միաբան Խաչատուր եպիսկոպոսին բռնի եւ ապօրինաւոր կերպով Աթողիկոս ձեռնադրելին ու Պետրոս Աթողիկոսին սպաննելովն աթոռը յափշտակելը, փութաց որոշում մը ընելու:

Դէշ ազէկ որոշում մը ըրաւ. Աւնայ եւ Աարնոյ առաջնորդներուն դրեց որ Աւնայ Աւի բաշային հետ այդ գործը քննեն:

Աարնոյ առաջնորդը տեղէն չը խախտեցաւ մինչեւ հիմայ, Աւնայ առաջնորդն ալ տեղէն չը խախտեցուց ապօրինաւոր Աթողիկոսը. ստոյգ է, ինչպէս կարդացինք վերջին թրքով Աւնէն գրված նամակին հրատարակութեան մէջ. Խաչատուր եպիսկոպոսը իր աթոռը չ'է հիմայ. Աւնայ մէջ կը կենայ առաջնորդարանին մէջ բայց հոն հիւր մըն է հարուստ, ուրկէ

որ մ'ալ ախտի ելնէ իրեն սպասաւորներուն լեւաձեռն պարգեւ մը տալով պիտի երթայ իր տեղը. Ազգային Աւրչութիւնը եթէ ըսածնուս չը հաւտայ՝ թող սպասէ առանց նոր որոշում մը ընելու եւ փորձովը պիտի համոզվի:

Ես որոշումն որ ըրաւ ազգային Աւրչութիւնը շատ խաբկեցաւ. մենք ալ յոյսերնիս մի միայն Բ. Ապարուսի բաշային արդարաւորութեան վրայ դրած էինք եւ ոչ թէ որոշված միւս երկու առաջնորդներուն. վասն զի մենք գիտէինք եւ վաղուց համոզված էինք որ կղերն զկղերը չը պիտի դատապարտէ. Լանսֆ մը լոնձա օտապի ունի, հոն իր արուեստակիցները կը դատապարտէ. բայց Արօնական ժողով մը կրօնաւոր մը չը դատապարտեր եւ չը պիտի դատապարտէ. վերջին փորձն ալ երեկ չ'է առջի օրը տեսանք. Եսկէ դատ դնենք թէ Արօնական ժողով մ'ալ լոնձա օտապի մը պէս դատապարտէ կրօնաւոր մը. բայց այդ ժողովին իրաւասութիւնը մի միայն կրօնական խնդրոց վրայ կը կայանայ. ոսկերիչը կը դատապարտէ ոսկերիչ մը երբոր անի խանութ չը տայ այլ ոսկերիչի մը որ անոր ապրանքը ծախած է. բայց երբ գործութիւն մը, յափշտակութիւն մը պատահի այն ատեն լոնձա օտապին գործը տեսութեան դուռը կը զրկէ. թէեւ ինք չը զրկէ նէ ալ, իրաւասութիւն ունեցող իշխանութիւնը ինքնին կը քաշէ կ'առնէ. Համարելով թէ կրօնական ժողով մը կրճ յանձնաժողով մը ստուգիլ կամք ունեցաւ իր պարտքը ճանչելով իր ազգը սիրելով դատելու եւ դատապարտելու Խաչատուր եպիսկոպոսը՝ դարձեալ գործը չ'էր ըմբնար առնով. կրօնականաց պաշտօնէն դուրս գործ մը կար հոն քննելու. եղեռն մը կայ, մարդասպանութիւն մը կայ, ժողովուրդին հարստահարութեամբը դիզված հարստութիւն մը կայ, ասոնք քննել երեւան հանելը ազգային Քաղաքական ժողովին գործն է, պէտք ըլլայ նէ նոյն իսկ Տէրութեան ալ աջակցութեամբ կամ անոր դիմելով:

Եհա այս մասին սխալեցաւ ազգային Աւրչութիւնը. այո՛ Աւնայ եւ Աարնոյ առաջնորդները կրնային եթէ իրենց հնազանդութե պարտականութիւնը ճանչէին, ազգային Արօնական ժողովոյ որոշումը եւ հրամանը ի գործ դնելով՝ Խաչատուր եպիսկոպոսին իր կաթողիկոսութեան ապօրինաւորութիւնը ճանչել

տալով ամեն կրօնական պատիժներն ալ դնել անոր վրայ • բայց պիտի կրնային քննել եղած մարդասպանութիւնը, պիտի կրնային քննել հարցուփորձ ընել անոր դիզած այն ոսկիի կարկառին աղբիւրն ուրկէ ըլլալը մինչդեռ իրենք ալ դիտէին անոր նման շատ հարուստ եպիսկոպոսներու ինչ արհեստով եւ միջոցներով հարըստացած ըլլալը • Եթէ խաչատուր եպիսկոպոսին ոսկին չը շաղկնէր շատերուն աչքը, մինչեւ անգամ Պօղոս վարդապետին երբեմն բարեկամներուն աչքը, որոնք այսօր անկէ հեռացած էին ոսկին եւ իշխանութիւնը հատած ըլլալով, էն շատը այդ անձանց ընկերքը խաչատուր եպիսկոպոսը կաթողիկոս չը ճանչէր պիտի ըլլար • անկէ անդին • Եւելի մեծ արդարութիւն մը կար տեղը տանելու • ատի ո՞վ պիտի կատարէր • — Ոչ դը Ա անայ եւ Վարնոյ մէջ •

Եղգային Ա արչութիւնը չափազանց համարում կ'ընծայէ այնպիսի տկար անձերու, որոնք ոսկին տեսնելուն պէս դեղին տենդով կը բռնըլին • չափազանց եւ իրենց իրաւասութեանէն վեր իշխանութիւն կու տայ այնպիսի անձերու որոնց հոգին յօժար ալ ըլլայ այն պաշտօնը յանձն առնելու, մարմինն այնչափ տկար է որ նեղութեանց արշաղոյսէն անգամ կը փախչի •

Ա անայ Բ • Ա ւրին չ'ուշանար իր պաշտօնը կատարելու իր բնական արդարասիրութեամբն ու անաչառութեամբը, բայց 'ի շնորհս Հայ ազգին պատուոյն թերեւս քիչ մ'ալ համբերէ • տար Երկինք որ այն համբերութիւնը չ'սպառած ազգային Ա արչութիւնը խելացի որոշում մը ընէր • եւ առնէր այս դորձը այն ձեռքերէն, որ երբէք չը պիտի գործեն • Եյն ատեն այս անօրէն կաթողիկոսը դատելու համար կանխաւ որոշված անձերն ալ քաղաքաւարութեամբ կ'աղատին անոր ձեռքէն եւ եթէ սրտով ալ կ'ուզէին դատապարտել զինքը, ահա այսպէսով կը կատարվի իրենց սրտին ուզածն ալ •

Տեսնե՞ք ազգային Ա արչութիւնը իր առօրին կոխված հրամանին վրայ ի՞նչ նոր ու խելացի տնօրէնութիւն մը պիտի ընէ, որուն անհամբեր կ'սպասենք թէ մենք թէ ընդհանուր Եղբւր •

ՂԱՐԱՊԱՂԻ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

Եզնիւ բարեկամ •

Քանի մը օր Ղարապաղ շրջելէս ետքը ահա Թիֆլիզ հասայ • Թիֆլիզի վոյսօք բան մը գրելէս առաջ կ'ուզեմ մէկ քանի խօսք ընել Ղարապաղի մեր աղբայնոց վրայ • ասոնք առոյգ, երկայնահասակ, հաստաբազուկ անձեր են • կիներն ու աղջիկները շատ դեղեցիկ, վաշելուզ դէմքով եւ վեհ շարժումներով • ափսոս որ կրթութիւնը ուշ մնացած է ասոնց գեղեցկութիւնը բազմապատկելու • իրենց բնական համեստութիւնը եւ քաղցրաբարոյ վարքը միմայն փոքր ինչ լուսաւորութեան կարօտ է պայծառ փայլելու համար • աշխոյժ երիտասարդներ անեղծ մնացած ամեն բազմամարդ քաղաքաց երիտասարդներու զգեցած մոլութիւններէն, աշխատութեան եւ առաքինութեան կը պարապին միշտ • Եւ աւելի եռանդով բարեգործութեանց զբաղելու համար փոքր ինչ մտաւորական մշակութեան կը կարօտին •

Եյս կարօտութիւնները ինքնին զգալով այս անձինքը ինքնայորդոր դպրոց բացեր են երկուսեւին ալ համար եւ այս վարժարանաց աշակերտք քիչ ատենի մէջ այնչափ յառաջդիմած են որ կրնամ վստահութեամբ բռնել թէ այս դպրոցը այս ընթացքով քանի մը տարի ալ շարունակէ նէ՝ աղջկն առաջին բարեկարգ եւ արդիւնաւոր դպրոցը պիտի ըլլայ •

Ենգամ մը Տօղթօր Ելիմանեան Բարեգործական ընկերութեան մէկ ժողովքին մէջ ճառ մը կարդաց 'ի Բերա • հոն ըսած էր թէ ամեն լոյս բաց 'ի արեւինը, արեւմուտքէն դէպ 'ի արեւելք կու գայ • այս ուղղութեամբ պէտք էր որ նախ Պօլսոյ դպրոցները բարեկարգուէին, յետոյ Փոքր Եսիոյ քաղաքներունը, անկէ խըրիմի այն հոյակապ եւ բազմաձախ դպրոցը, որուն թշուառութեան վրայ նախընթաց նամակովս երկարօրէն գրած եմ, անկէ Թիֆլիզի եւ այլ տեղերու դպրոցները • եւ ասոնց ամենէն ետքը պիտի բարեկարգուէր Ղարապաղի դպրոցը, հետեւաբար պիտի լուսաւորուէր այն տեղի ժողովուրդը •

Ղարապաղիք այս ճշմարտութիւնը ոչնչ չ'անցնելու հետամուտ եղած կը ջանան արեւելքէն դէպ 'ի արեւմուտք զրկել մտաց լոյսը մեր

ազգին համար . ստոյգ կ'ըսեմ . Ղարապաղի հայերը մէկ երկու տարի առաջ վարժապետ կը փնտռէին իրենց տղայոց համար . քանի՜ մը տաւրի ետքը , եթէ այս եռանդով շարունակեն իրենց խնամքը իրենց վարժարաններուն վրայ , իրենք պիտի ղրկեն հայոց այլ և այլ քաղաքները դասատուներ՝ կռել կօփել զգուռն հայոց ազգին :

Ո՛հ , ինչպէ՛ս ցնծաց իմ անձս և հոգիս երբ տեսայ այնչափ յառաջդիմութիւն այն լեռնային երկիրներուն առողջ տղայոց վրայ , որոնք մեծամեծ յոյսեր կու տան ազգին Ես աւելցայ Պօլսեցի հայոց տեղը , ասոնք տեսներով և սուտ խօսեցայ Ղարապաղցիները խաբելով թէ Պօլսոյ դպրոցներուն աշկերտները մեծ յառաջդիմութեան մէջ են : Քանի որ ճշմարիտը խօսելով պէտք էր խստովանէի թէ մեր դպրոցները մանաւանդ սա մէկ երկու վերջին տարիներուս մէջ յետախաղաց ընթացքի մը մէջ են և ազգին արծաթին ու տղայոց՝ ատենին ապարդիւն վատնումը կրկին անհնարին ցաւ կը պատճառեն ազգասէր սիրտերուն :

Գ.***

ՄՕՏԱ

Իրենց տունը սպասաւոր պահողներէն մէկ մասը անցած օր տեղ մը ժողովներ ու սա խորհուրդը ըրեր են . Մէկը կ'ըսէ . « անցած օր կինս ինձի բաւ թէ ասիէ ետքը ես տեղ մը երթամ նէ՛ անանկ առջեւէս շալվարը մին թանը այլազ չե՛մ ուզեր . ի՛նչ է ան առջեւէս պոչ խախցընելով կ'երթայ » :

— Իմ կինս ալ ըսաւ այդ խօսքը հէմ ալ ըսաւ շալվարը մը որչափ ալ կրթւումը ըլլայ՝ դարձեալ քէլ Մարկոս , խենդ Արաիոս կը կանչեն : Եսանկ մարդու մը հետ ալ դուրս ելնելը մեզի չը վայելէր :

— Եղբայր , այս մեր կիները խօսք մէկ են ըրեր , ի՛նչ են ըրեր . իմ կինս ալ անցած օր այդ խօսքը կրնէր . եւ ըսաւ որ ասոր մէկ ծարը չը տեսնես նէ՛ մէյմ'ալ դուրս չ'եմ ելներ :

— Գիտնամ , ըսաւ չորրորդ մը , իրենց այդ խօսքին վրայ հաստատ մնալիքնին մեր սպասաւորին շալվարին վրայէն շալվար մ'ալ կը հագցնեմ :

— Չըլար եղբայր , չըլար . ասոնք պարապ բաներ են . ծար մը գտնենք :

— Թող առանց սպասաւորի դուրս ելնեն :

— Ետ ամինեւին չ'ըլար . մեր կիները մինակ դուրս կրնա՛ն ելնել . ըսենք որ անոնք ելնեն . մենք պէ՛տք է որ թողունք . աս ալ չըլար . ծար մը գտնենք :

— Ետոր մէկ հատիկ ծարը մեր սպասաւորներն ալ մեզի պէս մարդիկ ընելն է . մեզի պէս հագվեցընելու է :

— Ետ ագէկ ըսիր . ասոր տակէն ուրիշ խնայութիւն մ'ալ կ'ելնէ . մեր հագուստը քիչ մը հինցածին պէս , կը հանենք մեր սպասաւորին կը հագցընենք . սպասաւոր մ'ալ բռնած ատեն , հագուստը մեր վրայ կ'ըսենք ու մեր լաթերը հագցընելով հագուստի ստակ տալէ ազատ կ'ըլլանք : Եսանկ նեղ ատենները այսպէս խնայութիւնները մոռնալու չէ ու փնտռելու է :

— Տահան կայ , ըսաւ , փիլեոփայ էրիկ մ'ալ , մեր սպասաւորներուն սէթի բանթալօն հագցընենք նէ՛ ան հագուստին կը սորվին , քաղաքին դատնան նէ ալ այն հագուստը կը հագնին ու ասանկով քաղաքակրթութիւնը Եփայի ու Ենատուրի մէջ տարածած կըլլանք :

— Ետ ալ կայ եմ , բայց ատոնց մէկն ալ չըլլար նէ՛ դարձեալ քանի որ մեր կիները այնպէս կը պահանջեն պէտք է որ ըլլայ :

— Եղէ՛կ . բայց դուն երկան ու բարակ , սպասաւորդ կարճ եւ գեր , քու հագուստդ անոր վրայ չը պիտի ըլլայ . ասոր ինչ պիտի ընես :

— Ետ ալ կայ ըսին շատ մը ձայներ :

— Ի՛հ , ինչ ընենք մենք ալ հասակով եւ մարմնով մեզի նմանող սպասաւոր կը փնտռենք :

— Լաթերնիդ ալ հագցընելուդ պէս կըլլան երկրորդ Մարկոս աղա , երկրորդ Մեթրոն աղա եւայլն եւ ձեր տիկիներուն քովն ի վեր կըլլան

Եյս որոշումն այն իրիւնը ըրին եւ իրենց կիներուն աւետիս տարին . Եյսօր կը նայիս որ երեկուան Մարտիրոս աղան փոխվեր Պարապետ ախպար եղեր է կամ երեկուան Յակոբ ախպարը փոխուեր Տակիտօբուլօսին փեսան Յովսէփ աղան եղեր է որ կնոջը հետ եկեղեցի կ'երթայ :

Մեզի մնայ նէ աղային հագուստը սպասաւորին հագցընող տունները ուրիշ բան մը ընելու են որ շատ հարկաւոր է . աղան ու սպասաւորը իրարմէ տարբերելու համար՝ կամ աղային գլուխը , կամ սպասաւորին գլուխը նշան մը դնելու են :

Եյս մօտային վրայ Խըրիշ ինչ որ լսենք հետզհետեւ հրատարակելու խօսք կու տանք :

ԳՈՐԾԱԿԱԼ ՕՐԱԳՐՈՅՍ
ԳՐԻԳՈՐ ՊԱՐՏԻՋՊԱՆԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ռ. Յ. ԲԻՒՐԲՃԵԱՆ
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՅԵՃԱՆՁԸՐԱՐ